

Ανασκόπηση του τρόπου ζωής ως αξιόπιστου μεθοδολογικού εργαλείου για τη μελέτη και πρόληψη συμπεριφορών διακινδύνευσης

Γεωργία Σ. Τζαμαλούκα^α, Πελαγία Σουλτάτου^β,
Ιωάννης Ελ. Χλιαουτάκης^γ

Περίληψη

Στην παρούσα ανασκόπηση γίνεται προσπάθεια να περιγραφεί ο τρόπος ζωής ως ένα αξιόπιστο μεθοδολογικό εργαλείο για τη μελέτη και πρόληψη των συμπεριφορών διακινδύνευσης. Μέσα από την ανασκόπηση της διεθνούς αλλά και της ελληνικής βιβλιογραφίας παρουσιάζονται συνοπτικά οι απαρχές και η εξέλιξη του μεθοδολογικού αυτού εργαλείου δίνοντας τα κατάλληλα παραδείγματα και υποστηρίζοντας τη συνέχιση της χρήσης τους. Τα βιβλιογραφικά αποτελέσματα από τους χώρους της υγείας και κυρίως από το χώρο της οδικής ασφάλειας έρχονται να υποστηρίξουν ότι συγκεκριμένοι τρόποι ζωής μπορούν να ερμηνεύσουν τις συμπεριφορές διακινδύνευσης είτε πρόκειται για υψηλή είτε για χαμηλή διακινδύνευση. Οι κοινωνικές επιστήμες χρειάζονται τέτοια υποδείγματα προκειμένου να σχεδιάζονται πολιτικές παρέμβασης για τροποποίηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς ώστε αυτή να οδηγείται σε υγιέστερα μονοπάτια.

---

^α Δρ. Κοινωνικής Ψυχολογίας, Επιστημονικός συνεργάτης Εργαστήριο Μελέτης & Προαγωγής Συμπεριφορών Υγείας & Οδικής Ασφάλειας, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ-Κρήτης.

^β Υποψήφια Διδάκτωρ, Department of Education & Professional Studies, King's College University of London.

^γ Καθ. Κοινωνιολογίας στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ-Κρήτης.

1. Εισαγωγή

Στο άρθρο αυτό θα ασχοληθούμε με την έννοια του τρόπου ζωής ως ένα μεθοδολογικό εργαλείο για τη μελέτη και πρόληψη συμπεριφορών διακινδύνευσης με έμφαση στην οδική ασφάλεια, τομέας στον οποίο το μεθοδολογικό αυτό εργαλείο έχει συστηματικά χρησιμοποιηθεί δίνοντας χρήσιμα αποτελέσματα για τις κοινωνικές επιστήμες. Αρχικά θα επιχειρηθεί μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση της έννοιας «τρόπος ζωής», η οποία θα δώσει την ευκαιρία της αναζήτησης από τους θεμελιωτές ακόμα της θεωρητικής αυτής έννοιας. Στη συνέχεια, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε εννοιολογικά τον όρο *lifestyle* ανατρέχοντας σε έγκυρες πηγές της διεθνούς βιβλιογραφίας προβαίνοντας βεβαίως και σε αναφορές σε ερευνητικές εργασίες των συγγραφέων. Σε συνδυασμό με την ιστορική ανασκόπηση θα είμαστε έτσι σε θέση να κατανοήσουμε πληρέστερα την έννοια. Για την πιο αντικειμενική προσέγγιση της έννοιας θα παραθέσουμε τις βασικότερες κριτικές που έχει δεχτεί από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Μετά από αυτό, θα προχωρήσουμε στη συζήτηση για την πρακτική εφαρμογή της έννοιας σε μεθοδολογικό επίπεδο. Κυρίως θα αναφερθούμε σε έρευνες που σχετίζουν την έννοια της υγείας με τον τρόπο ζωής. Στη συνέχεια, θα επικεντρωθούμε στον τρόπο ζωής των νέων, ως μια ηλικιακή ομάδα που έχει κινήσει το ερευνητικό ενδιαφέρον εξαιτίας της συχνότητας εμπλοκής της σε τροχαίες συγκρούσεις, ιδιαίτερα, στη χώρα μας. Αυτό θα μας δώσει το έναυσμα να προχωρήσουμε σε μια εκτεταμένη συζήτηση γύρω από την εφαρμογή της έννοιας στο πεδίο της παρέμβασης ώστε να περιοριστούν οι συμπεριφορές διακινδύνευσης αλλά και της μελέτης του ανθρώπινου παράγοντα στην πρόκληση τροχαίων δυστυχημάτων. Τέλος, καταλήγουμε σε συμπεράσματα και σε κάποιες προτάσεις για τη μελλοντική χρήση του όρου και σε εμπειρικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις του τρόπου ζωής.

2. Ιστορική ανασκόπηση του όρου «τρόπος ζωής»

Ο όρος «τρόπος ζωής» (*lifestyle*) χρησιμοποιείται σήμερα συχνά στην κοινωνική έρευνα ως εννοιολογικό εργαλείο. Υπάρχει για παράδειγμα πληθώρα επιστημονικών εργασιών που έχουν συνδέσει τον όρο με την έννοια της υγείας και των ριψοκίνδυνων συμπεριφορών. Παρακάτω, θα

γίνει μια προσπάθεια ανασκόπησης του όρου από τις αρχές της χρήσης του μέχρι σήμερα.

Στις αρχές του εικοστού αιώνα, οι αναφορές στον όρο «τρόπος ζωής» ήταν λιγοστές, ιδιαίτερα μάλιστα, από καταξιωμένους θεωρητικούς. Ο λόγος που γινόταν μόνο έμμεση αναφορά στον όρο αφορούσε στο γεγονός ότι ο «τρόπος ζωής» είχε ταυτιστεί με εμπορικούς/οικονομικούς συνειρημούς και δεν εξυπηρετούσε έτσι την κοινωνική έρευνα και θεωρία. Ωστόσο, οι ρίζες του όρου μπορούν να αναζητηθούν ήδη από την εποχή των πατέρων της κοινωνιολογικής σκέψης, όπως ο Μαρξ και ο Βέμπερ, αν και δεν είχε αναπτυχθεί συστηματικά το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου. Έτσι για παράδειγμα, ο Μαρξ, περιέγραφε τον τρόπο ζωής ως την αντικειμενική θέση του ατόμου στην παραγωγική διαδικασία: δηλ. τη δομή εκείνη που διαμορφώνει τις αξίες και τις στάσεις και η οποία καθορίζει σημαντικές εμπειρίες της ζωής. Ακολουθώντας, ο Βέμπερ έδωσε έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η ταξική διαστρωμάτωση σε συμφωνία με τις αρχές των καταναλωτικών αγαθών αντιπροσωπεύεται από τους «τρόπους της ζωής» (styles of life αντί lifestyle). Ο Βέμπερ έβλεπε τον αποφασιστικό ρόλο του τρόπου ζωής στην κατάκτηση της κοινωνικής θέσης που σημαίνει ότι οι κοινωνικές ομάδες είναι τιμητές των κοινωνικών συμβάσεων στις οποίες υποτάσσεται η ομάδα τους. Η σημασία της βεμπεριανής προσέγγισης έγκειται στο ότι συνέδεσε τον όρο styles of life με την κοινωνική τάξη, όπως χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα. Σημαντικό είναι επίσης να πούμε, ότι ο Βέμπερ δε θεώρησε σε καμιά περίπτωση ότι ο τρόπος ζωής παίζει από μόνος του κάποιο δομικό κοινωνικό ρόλο. Μάλιστα σύγχρονοι μελετητές, πρότειναν ότι παρά το ότι η τάξη παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου, ωστόσο δεν μπορεί να καθορίσει τον τρόπο ζωής των ατόμων (Furlong and Cartmel 1997). Ο Moorhouse (1989) τόνισε με ακόμα μεγαλύτερο σθένος ότι η υιοθέτηση ενός τρόπου ζωής είναι προϊόν μιας διαντίδρασης που αφορά κυρίως άλλες περιοχές της κοινωνικής ζωής, όπως οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στις οποίες οι κοινωνιολόγοι δεν είχαν δώσει μεγάλη σημασία ως τότε.

Εκείνος όμως που συνέβαλε τα μέγιστα στη μελέτη και σύνθεση του εννοιολογικού περιεχομένου του όρου είναι ο μεταγενέστερος Michael Sobel στις αρχές της δεκαετίας του '80. Το κεντρικό επιχείρημα του Sobel αφορούσε στην κακή χρήση του όρου, η οποία προέκυπτε από τη μη συστηματική του ανάπτυξη. Έτσι, ο Sobel έδωσε έμφαση στην ανάπτυξη του τρόπου ζωής με αναφορά στις θεμελιώδεις κοινωνιολογικές έννοιες, ώστε να αποκτήσει σαφές κοινωνιολογικό νόημα. Μάλιστα και ο

Sobel είχε παρατηρήσει την κακή μεταχείριση του όρου μια που ο ίδιος ακριβώς όρος χρησιμοποιείτο από δημοσιογράφους, απλούς ανθρώπους, διαφημιστές, και κοινωνικούς επιστήμονες για να εννοήσει διαφορετικά πράγματα. Έτσι έφτασε ο τρόπος ζωής να αναφέρεται σε όλα και να μη σημαίνει τίποτα (Sobel, 1981).

Ο Sobel, στην προσπάθειά του να διερευνήσει τον όρο ήταν αυτός που έκανε πρώτος αναφορά στη χρήση του τρόπου ζωής. Πράγματι, η «αναγέννηση» του όρου «τρόπος ζωής» σημειώθηκε στη δεκαετία του '80, οπότε και κέρδισε μεγάλη δημοσιότητα από τους ερευνητές. Τέσσερις λόγοι προτείνονται από την Reimer (1988) για τη μεταστροφή της κοινωνικής μελέτης ως προς τη χρήση του όρου. Οι δύο πρώτοι λόγοι αφορούν σε μεταβολές στις κοινωνικές δομές που επηρέασαν στη συνέχεια τον τρόπο ζωής των ατόμων (π.χ. βιομηχανοποίηση, δημιουργία νέας μεσαίας τάξης κλπ). Οι δύο επόμενοι λόγοι αφορούν στην αντιμετώπιση της ακαδημαϊκής κοινότητας απέναντι στις κοινωνικές αλλαγές. Για παράδειγμα οι ακαδημαϊκές μελέτες και αντιπαραθέσεις ως προς τη μεταμοντέρνα εποχή, επηρέασαν τις ανθρώπινες αξίες και βέβαια τον τρόπο ζωής του ατόμου (Miles, 2000).

3. Εννοιολογικές προσεγγίσεις του τρόπου ζωής

Όπως είδαμε παραπάνω, ο όρος «τρόπος ζωής» έχει υποστεί κακή μεταχείριση τόσο ακαδημαϊκά όσο και σε λαϊκό αλλά και επαγγελματικό επίπεδο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εννοιολογική σύγχυση και την ασάφεια που επικρατεί τώρα σε ακαδημαϊκό επίπεδο, όπως παρατηρεί ο Chaney (1996). Μια ανάλογη παρατήρηση κάνει και ο Miles (2000), ο οποίος επίσης αδυνατεί να προχωρήσει σε έναν ορισμό της έννοιας, εάν πρώτα δεν αναφερθεί στις έννοιες της κοινωνικής δομής και του υποκειμένου (το γνωστό ως structure-agency πρόβλημα). Ομοίως και ο Miles (2000) ξεκινάει τη θεωρητική συζήτηση γύρω από την έννοια της κοινωνικής δομής.

Ο τρόπος ζωής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις πολιτισμικές μορφές που εμπεριέχει μια κοινωνία. Όμως, κάθε τρόπος ζωής αποτελεί έναν ιδιαίτερο τρόπο στη χρήση συγκεκριμένων αγαθών αλλά όχι του συνόλου της κοινωνικής εμπειρίας. Σύμφωνα με τον Chaney, ο τρόπος ζωής είναι σύνολα πράξεων και στάσεων που εννοούνται και συμβαίνουν σε

συγκεκριμένους χώρους και συνθήκες (Chaney, 1996). Ο Miles, ωστόσο, μοιάζει να ασπάζεται την προσέγγιση της Reimer, η οποία θεωρεί τον τρόπο ζωής ως ένα συγκεκριμένο πρότυπο καθημερινών δραστηριοτήτων που χαρακτηρίζουν την καθημερινότητα ενός ατόμου. Ο τρόπος ζωής κάθε ατόμου είναι ξεχωριστός και δεν είναι ποτέ απόλυτα όμοιος με άλλου ατόμου. Την ίδια στιγμή όμως ο τρόπος ζωής κατευθύνεται προς τις έννοιες του κοινού και του κοινωνικού. Με άλλα λόγια, διαλέγουμε τον τρόπο ζωής μας ανάλογα με τους ανθρώπους του περιβάλλοντός μας. Γι' αυτό ο Miles και η Reimer συμβουλεύουν τους ερευνητές να μελετούν τις διαφορές και τις ομοιότητες των ατόμων της ίδιας ομάδας παρά τις διαφορές και ομοιότητες διαφορετικών ομάδων.

Ο Berg (1994) προσεγγίζοντας εννοιολογικά τον τρόπο ζωής ανατρέχει στους θεμελιωτές του όρου όπως ο Hermansson και ο Hargstrom. Σύμφωνα λοιπόν με τον Hermansson η έννοια τρόπος ζωής αναφέρεται γενικά στις πράξεις των ατόμων και η υλιστική κουλτούρα μέσα στην οποία ζουν μπορεί να ιδωθεί ως το αποτέλεσμα των πράξεών τους. Αντίθετα η πνευματική κουλτούρα μπορεί να εννοηθεί ως το πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνεται η υλική διάσταση του πολιτισμού. Ο Hermansson επίσης θεωρεί ότι όλοι οι νέοι άνθρωποι ανήκουν σε έναν τρόπο ζωής αλλά διαφοροποιούνται ανάλογα με τις υπο-κουλτούρες στις οποίες ανήκουν. Έτσι για τον Hermansson οι μελέτες γύρω από τον τρόπο ζωής θα πρέπει να επικεντρώνονται στις θεμελιώδεις διαφορές που υπάρχουν στην καθημερινή ζωή των ατόμων. Ο Hargstrom θεωρεί ότι οι διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσα στον τρόπο ζωής των ατόμων επηρεάζονται κατά πολύ από την κοινωνική τους προέλευση. Επιπροσθέτως, πιστεύει ότι οι αξίες που πρεσβεύει ο καθένας επηρεάζουν επίσης την επιλογή του τρόπου ζωής, οι οποίοι τρόποι ζωής στη συνέχεια μπορούν να αναζητηθούν στις νεανικές υποκουλτούρες. Η προσέγγιση του Hargstrom είναι ευρεία και τονίζει ότι ο τρόπος ζωής δε μπορεί να εννοηθεί χωρίς τις έννοιες της κοινωνικής προέλευσης. Επομένως βλέπει τον τρόπο ζωής ως μια διάσταση και ειδική αντανάκλαση της κοινωνικοποίησης και της εργασιακής ζωής. Ο Berg παρατηρεί όμως πως, αν τα πράγματα είναι όπως τα περιγράφει ο Hargstrom, τότε οι διαφορετικοί τρόποι ζωής θα πρέπει να παράγουν διαφορετικά πρότυπα κοινωνικοποίησης σε σχέση με το ρόλο τους, για παράδειγμα, κατά την οδήγηση. Τέλος, ανατρέχοντας σε διάφορες πηγές ο Berg προσπαθεί να συνθέσει μια προσέγγιση μελέτης της ανθρώπινης ζωής. Διακρίνει, λοιπόν, τρεις περιοχές που αλληλεπιδρούν: τη δομή, τη θέση και το άτομο. Σε δομικό επίπεδο, που είναι και το υψηλότερο, αναφερόμαστε στις συγκρίσεις μεταξύ χω-

ρών, θρησκειών και κοινωνιών. Το επίπεδο της θέσης χρησιμοποιείται όταν μελετώνται οι διαφορές μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, μεταξύ των δύο φύλων, οι ηλικιακές διαφορές κλπ. Τέλος, το κατώτερο επίπεδο, δηλαδή το ατομικό, χρησιμοποιείται όταν η μελέτη επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα, τον τρόπο που βιώνουν την πραγματικότητα και τη ζωή, τον τρόπο που εκφράζονται και τις σχέσεις τους με τους άλλους ανθρώπους. Σύμφωνα με τον Berg μόνο το τελευταίο επίπεδο θα μπορούσε να ονομαστεί lifestyle.

4. Κριτικές για τον τρόπο ζωής

Όπως κάθε θεωρητική έννοια, έτσι και το lifestyle, δε στάθηκε άμοιρο κριτικής από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Στο σημείο αυτό θα επικεντρωθούμε στην πιο ουσιαστική και ενδιαφέρουσα κριτική, αυτή που διεθνώς είναι γνωστή με τον αγγλικό όρο «victim-blaming», δηλαδή το να κατηγορεί κανείς το άτομο-θύμα για τις επιλογές του. Όπως σημειώνει η Thorogood (1992) σε ένα κεφάλαιο για τη συμβολή της κοινωνιολογίας στην προαγωγή υγείας, η έννοια του τρόπου ζωής έχει κατηγορηθεί ότι επικεντρώνεται στο άτομο και όχι στο σύνολο. Δηλαδή αναζητά τις προσωπικές επιλογές ενός ατόμου, κάνοντας όμως το λάθος να μην αναγνωρίζει ισότιμα το εύρος των επιλογών ενός ανθρώπου. Έτσι άνθρωποι που προέρχονται από μειονοτικές ομάδες, ή τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες επιλογής με ανθρώπους που είναι σε πιο πλεονεκτικές θέσεις (Thorogood, 1992). Κάποια από τα κλασσικά παραδείγματα της συγκεκριμένης κριτικής μπορεί να αναφέρονται στο κάπνισμα, τη διατροφή και τη φυσική άσκηση. Λέμε για παράδειγμα ότι ένα άτομο από την εργατική τάξη έχει υιοθετήσει έναν τρόπο ζωής διακινδύνευσης, όταν καπνίζει 15-20 τσιγάρα καθημερινά, προτιμά να γευματίζει σε ταχυφαγεία (fast food) και δεν ακολουθεί κάποιο πρόγραμμα γυμναστικής. Στο παράδειγμα αυτό όμως, η έννοια lifestyle θεωρείται ότι δε λαμβάνει υπόψη τους ευρύτερους κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες που ώθησαν το άτομο να κάνει αυτές τις επιλογές. Δηλαδή οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις δεν μπορούν, στο δυτικό κόσμο, να καλύψουν οικονομικά τις απαιτήσεις ενός υγιούς lifestyle, όπως π.χ. την αγορά βιολογικών πρώτων υλών για μαγείρεμα, φρούτα και λαχανικά αντί τηγανητές πατάτες και burger. Κάτι αντίστοιχο, μοιάζει να υπερασπίζεται και ένας Κανα-

δός καθηγητής στο άρθρο του για την επιρροή των κοινωνικών παραγόντων στην εμφάνιση καρδιοπαθειών. Τονίζει μάλιστα την εμμονή των καναδικών υπηρεσιών υγείας στον τρόπο ζωής και τη συστηματική υποτίμηση των κοινωνικών παραγόντων στην υγεία και στην ασθένεια. Στο άρθρο του εξηγεί πως συστηματικές προσπάθειες από μερίδα ακαδημαϊκών έριξε το «τείχος του τρόπου ζωής» (Raphael, 2002).

Ενώ όμως είναι ενδιαφέρουσα η πολεμική που αναπτύσσει τόσο ο Raphael όσο και η Thorogood –όπως και πλήθος άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες– θα πρέπει να εντάξουμε αυτή την κριτική μέσα στις κοινωνικο-οικονομικές ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει η Ελλάδα. Η κριτική του lifestyle αλλά και η ίδια η έννοια του lifestyle αναπτύχθηκε μέσα σε δυτικές αναπτυγμένες κοινωνίες, όπου οι συνθήκες ζωής είναι πολύ διαφορετικές. Αξίζει να σημειωθεί για παράδειγμα η αντίρρηση που διατυπώνει ο Powles όταν αναφέρεται στα διαφορετικά προβλήματα της δημόσιας υγείας ανάμεσα στις καπιταλιστικές και τις αναπτυσσόμενες χώρες. Αναφερόμενος συγκεκριμένα στον Κρητικό αγροτικό πληθυσμό, διερωτάται πώς είναι δυνατόν άνθρωποι που έχουν ένα ιδιαίτερα ολιγαρκή τρόπο ζωής να σημειώνουν μεγαλύτερο προσδόκιμο επιβίωσης από τους αντίστοιχους καταναλωτικούς πληθυσμούς (Powles, 2002). Ενώ αναφέρεται εμμέσως στη διατροφή, και η απάντηση θα μπορούσε να αφορά στην πολύτιμη ποικιλία της μεσογειακής διατροφής, ωστόσο το ερώτημα του Powles μπορεί να εγείρει μια συζήτηση για τη διαφορετικότητα του όρου τρόπος ζωής ανάμεσα σε κοινωνίες με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Καταλήγοντας, θέλουμε να προτείνουμε ότι η διαφορετικότητα της ελληνικής κουλτούρας αφήνει τα περιθώρια αποτελεσματικής χρήσης της έννοιας «τρόπος ζωής» σε έρευνες με πληθυσμό από τον ελληνικό χώρο.

Στην κατεύθυνση αυτή, προσφάτως, έγιναν και στη χώρα μας δύο αξιολογες έρευνες (μια επιδημιολογική και μια κλινική), για την αναζήτηση κάποιας ενδεχόμενης σχέσης ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής –του εκκλησιαστικού, με ατομικές προσπάθειες για υιοθέτηση συμπεριφορών υγείας (διατροφή, άσκηση, υγιεινή, χαλάρωση και ικανοποίηση από την ζωή). Οι έρευνες αυτές (Chliaoutakis et al. 2002; Sarri et al. 2005) τεκμηρίωσαν ότι οι εκκλησιαζόμενοι, τα άτομα δηλαδή που είναι φορείς της κουλτούρας της Ορθόδοξου Χριστιανικής Εκκλησίας έχουν αυξημένες πιθανότητες να διατρέφονται υγιεινά (νηστεία), να απολαμβάνουν καθημερινές στιγμές κατάπαυσης (προσευχή), να είναι περισσότερο αισιόδοξοι για την ζωή (πίστη) και να διάγουν έναν λιγότερο ριψοκίνδυνο τρόπο ζωής συγκρινόμενα με τα άτομα που είναι αδιάφορα ως προς αυτό τον τρόπο ζωής. Βρέθηκε, επίσης, ότι η τρέχουσα κατάσταση της υγείας

τους ήταν σε πιο ικανοποιητικά επίπεδα από την υγεία των ατόμων που ακολουθούν ένα διαφορετικό τρόπο ζωής.

5. Εφαρμογές - χρησιμότητα

Στη συνέχεια θα συζητήσουμε τη χρήση του lifestyle στην κοινωνική ανάλυση και μετά από αυτό θα αναφερθούμε σε επιμέρους δημοσιευμένες επιστημονικές μελέτες για την εφαρμογή της έννοιας σε εμπειρικό επίπεδο.

Ο τρόπος ζωής έχει χρησιμοποιηθεί ως έννοια στις μελέτες που αφορούν στην έρευνα αγοράς. Για παράδειγμα σε μια επιστημονική έρευνα στη Μ. Βρετανία, διάρκειας 10 χρόνων, με τη χρήση του lifestyle επιχειρήθηκε να βρεθούν οι καταναλωτικές τάσεις των νοικοκυριών και μορφές λήψης αποφάσεων από νέους και γυναίκες σε σχέση με τον τρόπο ζωής. Οι θεματικές ενότητες που μελετήθηκαν στο παράδειγμά μας, αφορούσαν: τα άτομα, τους οικογενειακούς πόρους, τις δαπάνες του νοικοκυριού, την αποταμίευση, τις εισφορές σε ασφαλιστικά ταμεία, τις συντάξεις, όπως και τον τρόπο ζωής των νέων και των έγγαμων γυναικών στη διαδικασία λήψεων οικογενειακών αποφάσεων (Chaney, 1996). Έτσι βρέθηκε ότι οι γυναίκες παραμένουν για περισσότερα χρόνια στην εκπαίδευση πλήρους απασχόλησης (full time). Παρά το γεγονός επίσης ότι οι άνδρες και οι γυναίκες μπαίνουν περίπου στην ίδια ηλικία στην παραγωγική διαδικασία, οι άνδρες κατακτούν δουλειές με υψηλότερο κοινωνικό status και κερδίζουν περισσότερα χρήματα. Η χρησιμότητα του παραδείγματος που μας προσφέρει ο Chaney έγκειται στο ότι οι διαφοροποιήσεις που εμφανίζονται ανάμεσα στα δύο φύλα σχετίζονται με ζητήματα κουλτούρας παρά προσωπικά χαρακτηριστικά του δείγματος που μελετήθηκε.

Τώρα, η ανάλυση του τρόπου ζωής δεν μπορεί να είναι μια στατική κατηγοριοποίηση αλλά οφείλει να επικεντρώνεται στις κοινωνικές τάσεις, όπως αυτές εμφανίζονται στις δομικές μεταβλητές αλλά και στις στάσεις των ατόμων. Κάτι ανάλογο αφορά και σε μελέτες στο χώρο της υγείας. Κοινωνικές έρευνες για τη διατροφή, για παράδειγμα, έχουν δείξει ότι οι επιρροές της κουλτούρας μιας πληθυσμιακής ομάδας μπορούν να διαμορφώσουν τις στάσεις και συμπεριφορές της απέναντι στη διατροφή. Γι' αυτό είναι χρήσιμο να τοποθετούνται τα συμπεράσματα μέσα στις

συνθήκες που εξήχθησαν, είτε αυτές αφορούν την κουλτούρα, το έθνος, την ηλικία, το φύλο κλπ. Αυτός είναι εξάλλου και ο λόγος που οι μελέτες που αφορούν στον τρόπο ζωής δεν μπορούν να αποτελούν μια απλή συλλογή δεδομένων πάνω στις συνήθειες και προτιμήσεις ενός δείγματος, αλλά γίνεται πιο πολύπλοκη σκιαγράφηση των κοινωνικών τάσεων πάνω στο ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο (Chaney, 1996). Έτσι ο ερευνητής δεν μπορεί απλά να παρουσιάζει αποτελέσματα για τις αλλαγές στη διατροφή, στη διάθεση του ελεύθερου χρόνου κλπ, αλλά πρέπει να αναγνωρίζει και να καταγράφει τη σημασία αυτών των αλλαγών ή τάσεων σε σχέση με την κουλτούρα του δείγματος. Η προοπτική αυτή, που προτείνεται από τον Chaney, έρχεται να εξηγήσει γιατί η έννοια του τρόπου ζωής δε μπορεί να θεωρηθεί ότι παράγει κοινωνικές επιπτώσεις ή μεταβολές. Στην κατεύθυνση αυτή, κοινωνικές έρευνες που σχετίζουν τον τρόπο ζωής με μεταβλητές όπως η αποκλίνουσα συμπεριφορά, μειονοτικές ή/και κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, δε μπορούν να αγνοούν τις υπο-κουλτούρες μέσα στις οποίες αναπαράγονται αυτά τα φαινόμενα.

Στη διεθνή βιβλιογραφία μπορούμε να βρούμε δεκάδες κοινωνικές και επιδημιολογικές αναφορές στον όρο τρόπο ζωής. Εδώ θα αναφερθούμε σε συγκεκριμένες σύγχρονες μελέτες στον τρόπο ζωής σε σχέση με την πρόληψη και την υγεία και τη βία στο ζευγάρι.

Αρχικά θα προβούμε σε μια συγκριτική μελέτη Αμερικανών και Βρετανών μελετητών όπου εξετάζεται η έννοια του υγιούς τρόπου ζωής και της πολιτικής ιδεολογίας σε τρεις χώρες: τη Λευκορωσία, την Ουκρανία και τη Ρωσία. Οι πολιτικές ανακατατάξεις στις πρώην κομμουνιστικές χώρες έχουν δημιουργήσει δυο διαφορετικά πολιτικά μονοπάτια: τη δημοκρατία ή την απολυταρχία. Έτσι έχουν επηρεαστεί οι πρακτικές που αφορούν στην υγεία, που ακολουθούν ανάλογα πρότυπα, δημοκρατικά ή απολυταρχικά, σύμφωνα με τους συγγραφείς. Τα πιο απολυταρχικά καθεστώτα εξακολουθούν να βιώνουν την κοινωνική ηθική κρίση, ενώ οι χώρες που υιοθέτησαν τα κοινωνικά δυτικά πρότυπα δημοκρατικής διακυβέρνησης, αναχαίτισαν την κρίση των ηθικών αξιών. Με αυτή τη θεωρητική υπόθεση, οι ερευνητές προχωρούν σε μια μεγάλη μελέτη (n= 8406) με τη χρήση ατομικών συνεντεύξεων. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι ερωτώμενοι που ήταν ενάντια στην επαναφορά του κομμουνιστικού καθεστώτος βίωναν λιγότερο ριψοκίνδυνους τρόπους ζωής και σημείωναν σε γενικές γραμμές μεγαλύτερους δείκτες αυτο-αξιολόγησης της υγείας, από τους νοσταλγούς του κομμουνισμού (Cockerham et al., 2006). Σημασία έχει επίσης να δούμε πως εννοούν οι Cokerman et al. τον υγιή τρόπο ζωής. Όπως αναφέρουν στο άρθρο τους: «όταν ο υγιής τρό-

πος ζωής σε μια κοινωνία έχει υψηλά επίπεδα εξάρτησης από το κράτος και όταν αποθαρρύνεται η ατομική πρωτοβουλία είναι πιθανό η αίσθηση της ατομικής ευθύνης στην υγεία να μειώνεται.» Η προσέγγιση των συγκεκριμένων ερευνητών υπόκειται βέβαια στην κριτική της Thorogood για την εμμονή της έννοιας lifestyle σε σχέση με την ατομική ευθύνη και πρωτοβουλία.

Μια άλλη μελέτη από τους Harrison και συνεργάτες, επιχειρεί να σχετίσει τον τρόπο ζωής, την υγεία και τη φυσική άσκηση με ένα δείγμα περίπου 15.000 ατόμων. Παρατηρούμε ότι στην έρευνα αυτή, πουθενά δεν ορίζεται ούτε προσδιορίζεται ο όρος τρόπος ζωής (Harrison et al., 2006). Το φαινόμενο της εννοιολογικής σύγχυσης είναι συχνό στις έρευνες που αφορούν στην υγεία. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και μια ακόμα μελέτη όπου αναζητώνται οι αλλαγές στον τρόπο ζωής για ασθενείς που υπέστησαν οξεία καρδιακά επεισόδια. Ξανά, οι ερευνητές θεωρούν δεδομένο το περιεχόμενο του όρου και προχωρούν στην αναζήτηση των αλλαγών που οφείλει ο ασθενής να ακολουθήσει. Έτσι έμμεσα ο τρόπος ζωής μοιάζει να απαρτίζεται από ένα σύνολο συνηθειών και πρακτικών που σχετίζονται με τη διατροφή, το κάπνισμα, τη φυσική άσκηση, και τη διαχείριση του άγχους (Harrison et al., 2006). Αυτό δίνει το έναυσμα για να δούμε ποιες μεταβλητές χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία, όταν χρησιμοποιείται η έννοια του τρόπου ζωής σε έρευνες σχετικές με την υγεία.

Το κάπνισμα, η φυσική άσκηση και οι διατροφικές συνήθειες αποτελούν τις πιο συχνές μεταβλητές (Harrison et al., 2006; Warensjo et al., 2006). Άλλοτε ο τρόπος ζωής διακρίνεται σε καθιστικό και ενεργητικό (Hambrecht & Gielen, 2005). Η διάσταση του καθιστικού τρόπου ζωής (sedentary lifestyle) έχει χρησιμοποιηθεί συχνά στην κοινωνική ανάλυση, και αναφέρεται σε αδρές γραμμές στο σύγχρονο δυτικό τρόπο ζωής όπου οι συνθήκες εργασίας και η διάθεση του ελεύθερου χρόνου (τηλεόραση κλπ) δεν προάγουν τη φυσική άσκηση. Έχει ακόμα ενδιαφέρον να δει κανείς, πως οι μεταβλητές του τρόπου ζωής μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε προγράμματα συμβουλευτικής. Παρακάτω θα αναφερθούμε σε μια έρευνα που έγινε για την επιρροή του τρόπου ζωής στην αποκατάσταση ατόμων με πνευμονολογικά προβλήματα, σε σχέση με τη συμβουλευτική για την προαγωγή της φυσικής άσκησης. Η υπόθεση εργασίας που έκανε μια ομάδα Ολλανδών ερευνητών είναι ότι ένας ενεργός τρόπος ζωής είναι ζωτικής σημασίας για την ταχύτερη αποκατάσταση ανθρώπων διαγνωσμένων με COPD (chronic obstructive pulmonary disease). Ως ενεργητικό τρόπο ζωής οι ερευνητές εννοούν το περπάτημα, την ποδηλασία, τη χρήση σκάλας αντί ασανσέρ και την κηπευτική (de Blok et

al., 2006). Βλέπουμε στο παράδειγμα αυτό με ποιες μεταβλητές μπορεί να εννοηθεί ο τρόπος ζωής και πώς μπορούν οι επαγγελματίες υγείας να στοχεύσουν στην αλλαγή του τρόπου ζωής των ασθενών/πελατών. Η έρευνα των Ολλανδών δείχνει σχετικά υψηλά ποσοστά επιτυχίας (69%) στην αύξηση της φυσικής άσκησης από τον πληθυσμό του δείγματος, μετά από παρέμβαση προαγωγής υγείας με τον ίδιο στόχο. Παίρνοντας το παράδειγμα αυτό ως αφορμή, μπορεί κανένας να υποθέσει πως η αξία της έννοιας *lifestyle* δεν αφορά μόνο στην ακαδημαϊκή έρευνα αλλά έχει και πρακτική χρησιμότητα για τους επαγγελματίες υγείας που εργάζονται στους τομείς της πρόληψης, της αποκατάστασης και της κοινωνικής πρόνοιας.

Αλλά ο τρόπος ζωής δεν περιορίζεται στην πρόβλεψη συμπεριφορών διακινδύνευσης μόνο στο χώρο της υγείας. Σε πρόσφατη μελέτη τους σε ευρύ αντιπροσωπευτικό δείγμα ανδρών και γυναικών σε συγκατοίκηση οι Τζαμαλούκα και συν. (2006^a) μελέτησαν τις επιθετικές συμπεριφορές με πιθανό προγνωστικό δείκτη τον τρόπο ζωής. Σε μια σειρά από υποδείγματα που κατασκεύασαν στηριζόμενοι στα ευρήματά τους, κατέληξαν ότι διαφορετικοί τρόποι ζωής μπορεί να προβλέψουν την υιοθέτηση διαφορετικών μορφών επιθετικής και βίαιης συμπεριφοράς τόσο από τους άνδρες προς τις γυναίκες όσο και από τις γυναίκες ενάντια στους άνδρες συντρόφους τους. Πιο συγκεκριμένα, σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 465 ατόμων αστικών περιοχών της Κρήτης κατέγραψαν επτά διαφορετικούς τρόπους ζωής: 1) *καλαισθησίας και μοντέρνας διασκέδασης*, 2) *εξάρτησης από αλκοόλ και άλλες ουσίες* 3) *άθλησης*, 4) *εκκλησιασμού*, 5) *κουλτούρας*, 6) *παραδοσιακής διασκέδασης* και 7) *gyppies*. Κάποιοι από αυτούς τους τρόπους ζωής (εκκλησιασμού και κουλτούρας), βρήκαν ότι λειτουργούν αποτρεπτικά τόσο στην άσκηση όσο και στην υποδοχή συναισθηματικής βίας στο ζευγάρι ενώ ο τρόπος ζωής που περιλαμβάνει το αλκοόλ και τη χρήση άλλων ουσιών σχετίστηκε με πολύ υψηλούς δείκτες άσκησης και υποδοχής συναισθηματικής βίας (Τζαμαλούκα και συνεργάτες (2006^a). Παρόμοια ήταν τα ευρήματά τους και σε ευρύτερο αντιπροσωπευτικό δείγμα 1122 ενηλίκων και από άλλες αστικές περιοχές τις Ελλάδας, όπου αυτή τη φορά μελετήθηκε ο τρόπος ζωής και με άλλες μορφές βίας, όπως η σωματική και η σεξουαλική (Tzamalouka et al. 2007). Πρότειναν δε την περαιτέρω προσέγγιση του θέματος τόσο από ερευνητικής όσο και από προληπτικής άποψης.

6. Νέοι – τρόπος ζωής – συμπεριφορά διακινδύνευσης

Τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της εφηβείας και οι ιδιαιτερότητες της κοινωνικής μετάβασης προς την ενηλικίωση χρήζουν ειδικής μνείας σε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση για τη συμπεριφορά διακινδύνευσης σε σχέση με τον τρόπο ζωής. Υπάρχουν κυρίως έμμεσες κοινωνιολογικές αναφορές στον τρόπο ζωής των νέων, όπως παρατηρεί ο Miles (2000), ενώ κυριότερα έχει δοθεί έμφαση στις νεανικές κουλτούρες και υποκουλτούρες. Ο Miles τοποθετεί τη συζήτηση γύρω από τον τρόπο ζωής των νέων μέσα στις σύγχρονες κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες που διαμορφώνονται ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης στην εποχή της πληροφορίας. Με αυτή τη λογική, ισχυρισμοί για μια κοινή κουλτούρα που ένα εθνικό σύνολο μοιράζεται, μάλλον δεν είναι δόκιμοι. Αντίθετα, οι νέοι διαμορφώνουν τους τρόπους ζωής τους με έναν ιδιαίτερα δημιουργικό τρόπο ο οποίος τους επιτρέπει να ανακαλύψουν νέες πιθανότητες για μια δημιουργική συνέχεια η οποία γεννιέται ανάμεσα στο τι θεωρείται «παθητικό» και τι «ενεργητικό». Έτσι ο τρόπος ζωής θεωρείται ως η κουλτούρα που βιώθηκε, η οποία λειτουργεί, συγχρόνως, κομφορμιστικά και δημιουργικά. Από την άλλη, ο τρόπος ζωής αποτελεί μια μορφή της ευρύτερης διαδικασίας διαμόρφωσης ταυτότητας, μέσω της οποίας οι νέοι αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως αυτόνομους πολιτισμικούς φορείς. Ακόμη, έχει σημασία να δούμε τον τρόπο ζωής των νέων ως ένα μη στατικό πεδίο βίωσης της κουλτούρας τους. Αντίθετα ο τρόπος ζωής των νέων υπόκειται σε διαρκείς μεταβολές (Miles, 2000).

Η έμφαση του Berg ωστόσο εστιάζεται στη συμμετοχή των νέων σε ομάδες, οργανωμένες ή άτυπες. Η έννοια της ομάδας χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο για την ταξινόμηση των ατόμων σε ομάδες ή για την έκφραση της σχέσης μεταξύ ενός αριθμού ατόμων.

Η αίσθηση του «ανήκειν» παίζει σημαντικό ρόλο στην υιοθέτηση ενός τρόπου ζωής, ιδιαίτερα για το νέο άνθρωπο όπου η επιρροή των συνομηλίκων και φίλων έχει βαρύνουσα σημασία. Η συμμετοχή σε μια ομάδα αλληλεπιδρά με τον κοινωνικό ρόλο και τις κοινωνικές νόρμες έτσι ώστε διαμορφώνονται οι κοινωνικές επιρροές για το άτομο, οι οποίες στη συνέχεια εκφράζονται με τις εσωτερικές και εξωτερικές αξίες, σύμφωνα με το μοντέλο του Miegel (1990). Οι εξωτερικές αξίες αφορούν στις υλικές αξίες (ενδιαφέροντα και πράξεις) και στις αισθητικές αξίες (γούστο, στυλ). Οι εσωτερικές αξίες, κατά τον Miegel, αφορούν στις ηθικές αξίες (αρχές και ηθικές πράξεις) και στις μεταφυσικές αξίες (πεποιθήσεις και ιδεολογικές τοποθετήσεις).

Ο Miles αναφέρεται επίσης σε μια άλλη εργασία του Miegel με τον Johansson θεωρώντας τη ως την πληρέστερη προσέγγιση του τρόπου ζωής για τη νεανική ηλικία. Ένα από τα πλέον σημαντικά σημεία της εργασίας αυτής αφορά στο ότι ο τρόπος ζωής είναι μαζί και δημιουργικός και κομφορμιστικός. Δηλαδή, ενώ υπόκειται σε διαρκείς μεταβολές, προσαρμόζεται στις θεμελιωμένες δυναμικές της ομάδας. Επίσης ο τρόπος ζωής παίζει βασικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας ενός νεαρού ατόμου. Μέσα σε αυτή τη διαδικασία το άτομο αντιλαμβάνεται τη θέση του ως αυτόνομου φορέα της πολιτισμικής του ταυτότητας. Με αυτή τη λογική ο τρόπος ζωής είναι εν μέρει ένα συλλογικό φαινόμενο, αλλά βιώνεται και σε ατομικό επίπεδο μεμονωμένα από τον καθένα. Γι' αυτό εξάλλου παρατηρείται και η μεταβολή του τρόπου ζωής του νέου η οποία προκύπτει από την ατομική πρωτοβουλία της ένταξης σε μια διαφορετική κοινωνική ομάδα.

7. Η εφαρμογή της έννοιας του τρόπου ζωής στη συμπεριφορά διακινδύνευσης κατά την οδήγηση

Όπως δείξαμε παραπάνω, τα νεαρά άτομα είναι πιο πιθανό να βιώσουν συμπεριφορές διακινδύνευσης σε σχέση με την υγεία και την ασφάλειά τους. Κάτι ανάλογο παρατηρείται και στον τομέα της οδικής ασφάλειας. Πλήθος μελετών έχουν δείξει ότι η ριψοκίνδυνη οδήγηση παρατηρείται συχνότερα σε άτομα νεαρής ηλικίας. Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις του φαινομένου έχουν καταλήξει σε αξιόπιστα υποδείγματα τόσο των διαφορετικών τρόπων ζωής όσο και της ικανότητάς τους να προβλέπουν συμπεριφορές υψηλής και χαμηλής διακινδύνευσης. Παρ' όλα αυτά δε μπορεί να θεωρηθεί πως μόνο οι νέοι είναι εκείνοι που προκαλούν αυτοκινητικές συγκρούσεις με τη συμπεριφορά τους. Αντίθετα, εφαρμόζοντας την πολιτισμική διάσταση της έννοιας lifestyle στον ελληνικό χώρο, οι Chliaoutakis et al., (1999) ανέδειξαν ενδιαφέροντα ευρήματα σε μια σειρά από δημοσιευμένες μελέτες, όπως θα δούμε παρακάτω.

Το 1999 δημοσιεύτηκε στο επιστημονικό περιοδικό Accident Analysis and Prevention η μελέτη που αφορούσε στην επίδραση του τρόπου ζωής των νεαρών οδηγών στον κίνδυνο πρόκλησης αυτοκινητικής σύγκρου-

σης (Chliaoutakis et al., 1999). Οι Chliaoutakis et al., χρησιμοποίησαν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα πληθυσμού 241 ατόμων ηλικίας 18-24 ετών και με τη χρήση ερωτηματολογίου συνέλεξαν στοιχεία για τον τρόπο ζωής σε σχέση με τη διακινδυνευμένη οδήγηση. Πριν προχωρήσουμε παρακάτω, έχει σημασία να δούμε την εφαρμογή της έννοιας lifestyle στη συγκεκριμένη έρευνα. Δέκα παράγοντες προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων που αντιστοιχούσαν σε δέκα αντίστοιχους τρόπους ζωής των νέων: 1) *κουλτούρα*, 2) *αθλητική δραστηριότητα*, 3) *αισθητική*, 4) *εξάρτηση από το αυτοκίνητο*, 5) *χρήση αλκοόλ και κάπνισμα*, 6) *ενδιαφέρον για τα δημόσια ζητήματα*, 7) *τρόπος διασκέδασης*, 8) *επιθετική συμπεριφορά*, 9) *θρησκευτικότητα* και 10) *οδήγηση ως χόμπι*.

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν, έδειξαν ότι οι τα νεαρά άτομα των οποίων ο τρόπος ζωής περιλαμβάνει την κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών και την οδήγηση για προσωπική τέρψη, οδήγηση χωρίς προορισμό, διέτρεχαν τον μεγαλύτερο κίνδυνο να εμπλακούν σε τροχαία σύγκρουση. Αντίθετα, οι νέοι άνθρωποι που προσλάμβαναν τον πολιτισμό ως πρώτη προτεραιότητα στη ζωή τους διέτρεχαν χαμηλό κίνδυνο αυτοκινητικής σύγκρουσης. Ένα ακόμα ενδιαφέρον εύρημα της συγκεκριμένης έρευνας αφορά στην θρησκευτικότητα των νέων. Βρέθηκε λοιπόν ότι όταν με το ένα ή τον άλλο τρόπο οι νέοι ακολουθούν έναν τρόπο ζωής συμβατό με την κουλτούρα της Ορθόδοξης Εκκλησίας, μειώνονται οι πιθανότητες εμπλοκής σε τροχαία σύγκρουση. Τέλος, έχει σημασία να τονίσουμε πως η μελέτη αυτή, σε ακολουθία με τη διεθνή βιβλιογραφία (Ulmer, 1984), έλαβε υπόψη τους κοινωνικούς παράγοντες που διαμορφώνουν τον τρόπο ζωής, αφού αναζήτησε το κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ των ερωτώμενων.

Αργότερα, οι Chliaoutakis et al., (2000), επιχείρησαν να μοντελοποιήσουν τους παράγοντες που σχετίζονται με τη ριψοκίνδυνη συμπεριφορά της μη-χρήσης ζώνης ασφαλείας από τους οδηγούς. Έτσι σε μια άλλη μελέτη χρησιμοποίησαν το ίδιο ηλικιακό εύρος σε δείγμα 200 οδηγών με σκοπό τη διερεύνηση και τον καθορισμό της σχέσης μεταξύ της στάσης και τελικά της συμπεριφοράς των οδηγών ως προς τη χρήση ζώνης ασφαλείας. Συγχρόνως, η έρευνα αποσκοπούσε στην καταγραφή της χρήσης ζώνης κατά τη διάρκεια της οδήγησης από τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Το μοντέλο που προέκυψε μέσα από τις αναλύσεις αποκάλυψε και τους παράγοντες που σχετίζονται θετικά με τη χρήση ζώνης, όπως η μίμηση, η αυτοπροστασία και η νομιμοφροσύνη. Αντίθετα, ο παράγοντας της έλλειψης άνεσης κατά τη χρήση ζώνης σχετίζεται αρνητικά με τη χρήση ζώνης ασφαλείας. Η εν λόγω έρευνα έδειξε ότι οι νέοι

έχουν την τάση να υιοθετούν ένα ριψοκίνδυνο οδηγητικό τρόπο ο οποίος περιλαμβάνει τη γρήγορη οδήγηση και την αποφυγή χρήσης ζώνης.

Σε συνέχεια των παραπάνω ερευνητικών προσπαθειών, οι Chliaoutakis et al. , δημοσίευσαν μια ποσοτική μελέτη αντιπροσωπευτικού δείγματος 356 νεαρών ατόμων, ηλικίας από 18 έως 24 χρόνων. Ο σκοπός της έρευνας ήταν η συσχέτιση της επιθετικότητας κατά την οδήγηση με την εμπλοκή σε τροχαίο συμβάν. Τα ερευνητικά αποτελέσματα έδειξαν ότι δύο κύριοι παράγοντες σχετίζονται με την επιθετική οδηγητική συμπεριφορά: οι παραβιάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας και ο εκνευρισμός κατά τη διάρκεια της οδήγησης. Η έρευνα έδειξε ακόμα ότι το να οδηγεί κάποιος απλά για ευχαρίστηση και όχι με συγκεκριμένο σκοπό και προορισμό, και ο εκνευρισμός είναι παράγοντες που μπορούν να προβλέψουν την εμπλοκή σε τροχαία σύγκρουση. Επίσης βρέθηκε ότι οι νεαρότερες ηλικίες συσχετίζονται αρνητικά με την εμπλοκή σε τροχαίες συγκρούσεις (Chliaoutakis et al., 2002). Η αξία της έρευνας έγκειται στα παρακάτω: α) έρχεται να συμβάλλει στην κάλυψη ενός σημαντικού θέματος στη διεθνή βιβλιογραφία, όπως έχουν επισημάνει και άλλοι ξένοι ερευνητές (βλ. παρακάτω) β) μπορεί να αποτελέσει την αρχή για συστηματική μελέτη αυτού του μείζονος θέματος για την ελληνική δημόσια υγεία γ) μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση κατάλληλων προληπτικών μέτρων για την αποτροπή του φαινομένου των τροχαίων ατυχημάτων, και δ) δίνει έμφαση στον ανθρώπινο παράγοντα ως αιτία πρόκλησης τροχαίων συγκρούσεων, πράγμα το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στη διεθνή βιβλιογραφία.

Μια ομάδα Ιταλών ερευνητών επεσήμανε το κενό που υπήρχε στη βιβλιογραφία σε ό,τι αφορά έρευνες για τα οδικά τροχαία ατυχήματα με δείγμα μεσογειακό πληθυσμό. Μάλιστα οι Bina και άλλοι, που έκαναν αυτή την παρατήρηση, αναφέρονται μόνο σε μια έρευνα με μεσογειακό πληθυσμό, την Chliaoutakis et al. (1999). Η μελέτη των Bina κ.α. με τη χρήση ερωτηματολογίου διεξήχθη στην Ιταλία με ένα δείγμα περίπου 650 εφήβους, ηλικίας 14-17 ετών (Bina et al., 2005). Ο σκοπός της έρευνας ήταν η ανάλυση της εμπλοκής σε ριψοκίνδυνη οδήγηση με τον τρόπο ζωής, άλλες ριψοκίνδυνες συμπεριφορές σχετικά με την υγεία, και τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου. Σύμφωνα με τους Bina και άλλους, βρέθηκε ότι μεγάλο ποσοστό νεαρών Ιταλών οδηγούν, αυτοκίνητα ή μηχανές, χωρίς να έχουν αποκτήσει δίπλωμα οδήγησης. Επίσης έδειξαν ότι πολύ συχνά υπερβαίνουν τα όρια ταχύτητας και δεν χρησιμοποιούν τις αποστάσεις ασφαλείας. Σε ό,τι αφορά στις διαφοροποιήσεις στο φύλο, η ίδια έρευνα έδειξε ότι η ριψοκίνδυνη οδήγηση δεν αποτελεί

μια μεμονωμένη συμπεριφορά αλλά συνδέεται με την ανάληψη ενός ευρύτερου ριψοκίνδυνου τρόπου ζωής. Τα αγόρια αναφέρουν συχνότερα ριψοκίνδυνη οδήγηση και συγχρόνως υιοθετούν έναν τρόπο ζωής που χαρακτηρίζεται από αντικοινωνικές συμπεριφορές, κάπνισμα, και διάθεση του ελεύθερου χρόνου σε μη οργανωμένες δραστηριότητες με φίλους/ συνομηλίκους. Τα κορίτσια που επίσης ανέφεραν ριψοκίνδυνη οδήγηση, και αυτά είχαν την τάση να εμπλέκονται σε αντικοινωνικές συμπεριφορές και τη χρήση ναρκωτικών ουσιών (Bina et al., 2005).

Σε μια άλλη μελέτη, που διενήργησε μια ομάδα Σουηδών επιστημόνων με τη χρήση ερωτηματολογίων, επιχειρήθηκε να διερευνηθεί το κατά πόσο επηρεάζει η κοινωνικο-οικονομική προέλευση και ο τρόπος ζωής την οδηγική συμπεριφορά ατόμων 16-17 ετών. Έχει ενδιαφέρον το ότι την έννοια του *lifestyle* οι συγγραφείς του άρθρου τη διέκριναν σε τρεις διαστάσεις: στην προσανατολισμένη στους φίλους, στην εξωτερικά προσανατολισμένη και την προσανατολισμένη στους γονείς (Berg et al., 1999). Αξίζει να αναφερθούμε στην κατηγοριοποίηση των Berg και λοιπών. Ο όρος «τρόπος ζωής» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις στάσεις, αξίες, απόψεις και δραστηριότητες των ανθρώπων, κατά τους Berg et al. Με αυτή την έννοια το *lifestyle* μπορεί να αναφέρεται σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο και μπορεί να φανερώνει την ανάγκη του ατόμου να προσιδιάζει στα χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής ομάδας ή να τείνει να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά της. Η διάκριση που χρησιμοποιούν οι Berg κ.α. βασίζεται στην προγενέστερη διάκριση του Hermansson (1988). Σύμφωνα με αυτή, κάποιοι νέοι άνθρωποι τείνουν να χαρακτηρίζουν τον τρόπο ζωής τους σε αναφορά με τους γονείς τους, ενώ άλλοι σε αναφορά με τους συνομηλίκους και τους φίλους τους. Υπάρχει και ενδιαμέση κατηγορία ατόμων που τονίζει την επιρροή τόσο της οικογένειας όσο και των φίλων. Αυτή η τελευταία ομάδα, θεωρείται ως το προσανατολιζόμενο εξωτερικά (Berg et al., 1999).

Η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι η σύνθετη αντανάκλαση πολλαπλών κοινωνικο-πολιτισμικών παραγόντων οι οποίοι δρουν σε ένα προϋπάρχον βιολογικό υπόστρωμα. Το αποτέλεσμα της πολυπλοκότητας της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι η περιορισμένη κατανόησή της (Ulmer, 1984). Ο Ulmer ανάγει τη χρήση του αυτοκινήτου στα περιθώρια έκφρασης της ανθρώπινης συμπεριφοράς αλλά προσθέτει και τους κοινωνικο-πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά. Διευρύνει έτσι τη συζήτηση στρέφοντας το ενδιαφέρον του όχι αυστηρά στην οδηγική συμπεριφορά αλλά στην κοινωνική αντίληψη για τη χρήση του αυτοκινήτου. Με αναφορά την αμερικανική κοινωνία, τονίζει ότι μετά την αγορά κατοικίας

κίας, το αυτοκίνητο αποτελεί τη δεύτερη μεγάλη αγορά για τις περισσότερες οικογένειες. Η αξία του αυτοκινήτου προσδιορίζει και ταυτόχρονα αντανακλά την οικονομική επιφάνεια της οικογένειας και σε ευρύτερο επίπεδο την οικονομική ευρωστία ολόκληρης της χώρας, σύμφωνα με τον Ulmer (1984).

Οι οδικές τροχαίες συγκρούσεις, είναι σαφώς ένα κοινωνικό φαινόμενο που μπορεί να προληφθεί, αλλά η εμφάνισή τους δεν διανέμεται τυχαία μεταξύ των πληθυσμών, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τις μεταδοτικές ασθένειες. Αντίθετα, οι περιπτώσεις τροχαίων συγκρούσεων μοιάζει να μοιράζονται κοινά επιδημιολογικά χαρακτηριστικά, όπως ο άνθρωπος παράγοντας, η ώρα, το περιβάλλον και η εποχή. Είναι γνωστό π.χ. ότι το ηλικιακό φάσμα από 16-29 διατρέχουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο τροχαίας σύγκρουσης. Βέβαια, συντελούν και άλλοι έξω-ανθρώπινοι παράγοντες, όπως η κατασκευή του αυτοκινήτου, οι καιρικές συνθήκες και το οδικό δίκτυο. Όταν κάποιος από αυτούς τους παράγοντες είναι προβληματικός, η πιθανότητα πρόκλησης αυτοκινητικής σύγκρουσης αυξάνεται. Παρ' όλα αυτά όμως ο άνθρωπος παράγοντας, σύμφωνα με τον Ulmer, μετράει κατά τα 2/3 στην πρόκληση τροχαίων ατυχημάτων. Πιο συγκεκριμένα, ως άνθρωποι παράγοντες εννοούνται τα παρακάτω: ακατάλληλη αντίληψη, υπερβολική ταχύτητα, μειωμένη προσοχή και παραβιάσεις του Κ.Ο.Κ. Επίσης δε μπορούσε να παραλειφθεί και ο ρόλος που παίζει η κατανάλωση αλκοόλ στα μισά περίπου από τις θανατηφόρες τροχαίες συγκρούσεις. Συμπεριφορά άκρως ριψοκίνδυνη που παραπέμπει ευθέως στον τρόπο ζωής. Στη συνέχεια όμως, ο Ulmer, προτείνει μέτρα αστυνομικά καταστολής για την πρόληψη των τροχαίων, όπως αυστηρότερα πρόστιμα για τους παραβάτες του Κ.Ο.Κ. και όσους οδηγούν υπό την επήρεια αλκοόλ, καλύτερους ελέγχους του ορίου ταχύτητας κλπ. Μέτρα που μόνο πρόσφατα υιοθετήθηκαν και στη χώρα μας. Ενώ η αποτελεσματικότητα των μεθόδων καταστολής δε μπορεί εύκολα να αμφισβητηθεί, ωστόσο η αντίρρησή μας είναι πως αυτές οι μέθοδοι δεν είναι επαρκείς. Τα βαθύτερα αίτια του φαινομένου θα πρέπει να διερευνηθούν έτσι ώστε να διαμορφωθεί κοινωνική συνείδηση σε θέματα υγείας και ασφάλειας ήδη από την παιδική ηλικία.

Με στόχο τη διαμόρφωση μιας κουλτούρας υγείας και ασφάλειας από την πρώιμη σχολική ηλικία, έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές παρεμβάσεις προαγωγής υγείας με πληθυσμό-στόχο μαθητές. Δύο Βρετανοί επιστήμονες σχεδίασαν, εφάρμοσαν και αξιολόγησαν μια καινοτόμο παρέμβαση για την οδική ασφάλεια που στόχευε σε παιδιά πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Με βασικό εργαλείο ένα διασκεδαστικό βίντεο για τη διδα-

σκαλία της οδικής ασφάλειας, οι ερευνητές αναζήτησαν την αποτελεσματικότητά του στα παιδιά (Zeedyk & Wallace, 2003). Για την παρέμβασή τους εφηύραν τον αγγλικό όρο «edutainment» που υπαινίσσεται τη διδασκαλία σε συνδυασμό με τη διασκέδαση. Τα αποτελέσματα ωστόσο ήταν αποθαρρυντικά. Καμιά μεταβολή δε σημειώθηκε σε βάθος χρόνου στις γνώσεις και στις στάσεις των μικρών μαθητών για την οδική ασφάλεια. Τα ευρήματα αυτά έρχονται να επιβεβαιώσουν πως αποσπασματικές εκπαιδευτικές παρεμβάσεις δεν θα καρποφορήσουν, ούτε κι αν ακόμα χρησιμοποιηθούν ελκυστικά εκπαιδευτικά μέσα, όπως το συγκεκριμένο βίντεο. Αντίθετα οι παρεμβάσεις προαγωγής υγείας θα πρέπει να λαμβάνουν εξίσου υπόψη τον τρόπο ζωής του πληθυσμού-στόχου και τους κοινωνικούς-πολιτισμικούς παράγοντες που ωθούν το άτομο/σύνολο να επιλέξει τον εκάστοτε τρόπο ζωής. Η συζήτηση έτσι έρχεται στους δομικούς κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες που συντηρούν το φαινόμενο της διακινδυνευμένης οδήγησης, προπάντων στις νεαρές ηλικίες.

8. Αξιοπρόσεκτες παρατηρήσεις από την εφαρμογή του υποδείγματος τρόπου ζωής

Αν θέλουμε να εμβαθύνουμε τη συζήτηση γύρω από την εφαρμογή της έννοιας «τρόπος ζωής», θα πρέπει να στραφούμε στη θεωρητική υπόσταση του θέματος. Ο Σουηδός επιστήμονας Berg στις μελέτες του για την οδηγική συμπεριφορά σε σχέση με τον τρόπο ζωής των νέων χρησιμοποιεί μια σειρά από έννοιες που επηρεάζουν την επιλογή ενός τρόπου ζωής. Οι κοινωνικές αξίες, οι κοινωνικές νόρμες, ο κοινωνικός ρόλος, η κοινωνική επιρροή και η συμμετοχή σε μια ομάδα ατόμων έρχονται να δημιουργήσουν ένα μοντέλο τρόπου ζωής, που πρώτος πρότεινε ο Miegel το 1990 και το επεξεργάστηκε θεωρητικά στη συνέχεια ο Berg. Σύμφωνα με αυτό, οι αξίες και οι στάσεις του ατόμου επηρεάζουν τη σκέψη και τη δράση του, όπως και το να είναι μέλος μιας συγκεκριμένης ομάδας επηρεάζει τον κοινωνικό ρόλο που υιοθετεί μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Με το να ανήκει κάποιος σε μια ομάδα, υιοθετεί με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο τις κυρίαρχες νόρμες της ομάδας. Έτσι οι έννοιες της νόρμας, του ρόλου και της συμμετοχής σε μια ομάδα επιδρούν διαρκώς στις επιλογές των νέων και όχι μόνο και βέβαια οι τρεις αυτές έννοιες φαίνεται να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Τώρα, οι έννοιες αυτές που συ-

ντρέχουν στον τρόπο ζωής, δείχνουν να μεταβάλλονται όταν το άτομο αλλάξει τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες είναι μέλος. Απλά, όταν αλλάξουμε κοινωνική ομάδα, αλλάζουμε και αξίες, στάσεις και ρόλο, επομένως επηρεάζεται τελικά και ο τρόπος ζωής (Berg, 1994).

Με βάση λοιπόν το παραπάνω θεωρητικό μοντέλο ορισμένοι ερευνητές (Berg 1994; Chlioutakis et al 1999; 2005; Τζαμαλούκα και συν. 2006^β) επιχείρησαν να αναζητήσουν τη σχέση –αν υπάρχει– ανάμεσα στον κίνδυνο τροχαίας σύγκρουσης και τον τρόπο ζωής. Συνδύασαν ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους συλλογής ερευνητικών δεδομένων. Οι αναλύσεις των ερωτηματολογίων έδειξαν ότι οι άντρες είναι αυτοί που κυριαρχούν στις ομάδες υψηλής διακινδύνευσης πρόκλησης τροχαίων συγκρούσεων. Έτσι οι προσπάθειες πρόληψης θα πρέπει να στοχεύουν κατ' αρχάς σε άνδρες οδηγούς. Στις ομάδες υψηλής διακινδύνευσης φαίνεται να ανήκουν άτομα που οδηγούν με έντονη συγκινησιακή φόρτιση αντί λογική. Αυτό σημαίνει ότι εκνευρίζονται εύκολα για τα λάθη των άλλων οδηγών ή πεζών, μεταχειρίζονται τα αυτοκίνητά τους ως μέσα επίδειξης παρά μεταφοράς, οδηγούν χωρίς σαφή προορισμό αλλά απλά για την ευχαρίστησή τους, αναπτύσσουν μεγάλες ταχύτητες χωρίς την ανάλογη προσοχή (Berg 1994). Επιπλέον, στις ομάδες υψηλής διακινδύνευσης ανήκαν και οι οδηγοί που συμπεριφέρονταν επιθετικά (Berg 1994; Chlioutakis et al, 2002). Έτσι για παράδειγμα, οι νέοι οδηγοί θεωρούν ότι διαθέτουν καλύτερη αντίληψη και οδηγική ικανότητα από τους μεγαλύτερους σε ηλικία οδηγούς. Υπερεκτιμούν με αυτό τον τρόπο τις δυνατότητές τους. Αυτό έρχεται να γίνει ακόμα πιο ανησυχητικό, στην έρευνα Berg, όταν δει κανείς ότι οι νέοι θεωρούν απίθανο να εμπλακούν σε αυτοκινητική σύγκρουση και έτσι οι μηχανισμοί αυτοπροστασίας και η συνείδηση της ασφάλειας εκπίπτουν ακόμα περισσότερο. Τα αποτελέσματα όμως αυτά δε σημαίνουν ότι όλοι οι άνθρωποι μπορούν να θεωρούνται ως ομάδες υψηλής διακινδύνευσης. Πρέπει αντίθετα οι ερευνητές να σχεδιάζουν εκλεπτυσμένες μελέτες στην αναγνώριση και καταγραφή των ομάδων υψηλής διακινδύνευσης αντί να προβαίνουν σε λανθασμένες γενικεύσεις.

Για τα άτομα που ανήκουν στις λεγόμενες ομάδες υψηλής διακινδύνευσης, η οδήγηση μοιάζει να αποτελεί μια ξεχωριστή εμπειρία στην καθημερινότητά τους. Με αυτή τη λογική, είναι κατανοητό γιατί οι νέοι ισχυρίζονται καμιά φορά ότι το να οδηγείς με υψηλή ταχύτητα είναι διασκεδαστικό. Άλλοι, που επίσης ανήκουν στις ομάδες υψηλής διακινδύνευσης, εκτονώνουν την επιθετικότητά τους μέσω της οδήγησης. Γίνεται δηλαδή η οδήγηση η βαλβίδα εκτόνωσης σωρευμένης επιθετικότητας για

μια ομάδα ανθρώπων (Chliaoutakis et al, 2002). Αντιθέτως, στις ομάδες χαμηλής διακινδύνευσης δε βρέθηκε ότι η καθ' εαυτού οδήγηση αποτελεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ευχαρίστηση, ούτε βρέθηκε να τους αρέσει η ιδέα των άτυπων αγώνων δρόμου (Berg, 1994). Ο Berg δίνει έμφαση ωστόσο στις διαφοροποιήσεις που συναντώνται μέσα στην ίδια ηλικιακή ομάδα αναγνωρίζοντας έτσι πως ανάμεσα στα νεαρά άτομα υπάρχουν και εκείνοι που δε διατρέχουν υψηλό ρίσκο εμπλοκής σε τροχαία σύγκρουση, λόγω ακριβώς του τρόπου ζωής που έχουν επιλέξει. Επίσης η διαφοροποίηση που προτείνει ο Berg έναντι προγενέστερων ερευνών στο θέμα είναι ότι με τη χρήση της ποιοτικής μεθοδολογίας, διέκρινε διαφορές από άτομο σε άτομο μέσα στην ίδια κατηγορία υψηλής ή χαμηλής διακινδύνευσης. Με την ίδια λογική, δεν υπάρχουν αυστηρές διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στο τρόπο ζωής των ομάδων υψηλής διακινδύνευσης από τα αντίστοιχα των ομάδων χαμηλής διακινδύνευσης. Υπάρχουν δηλαδή ομοιότητες ανάμεσα στις δύο ομάδες, μια που μοιράζονται τα χαρακτηριστικά της νεανικής ηλικίας, σε κάθε περίπτωση. Όλες αυτές οι παρατηρήσεις που διατυπώνει ο Berg αποσκοπούν στη μελλοντική ενασχόληση των ερευνητών με αυτές. Παρ' όλα αυτά, η ανεργία φαίνεται να αφορά περισσότερο τις ομάδες υψηλής διακινδύνευσης. Η ίδια εικόνα διαμορφώνεται και σε ό,τι αφορά στην εκπαίδευση. Τα επίπεδα μόρφωσης είναι κατώτερα σε άτομα που εντάσσονται στις ομάδες υψηλής διακινδύνευσης και μάλιστα τα άτομα που ανήκουν στις ομάδες αυτές δείχνουν να έχουν πιο περιορισμένες φιλοδοξίες και όνειρα από τους συνομηλικούς τους που ανήκουν στις ομάδες χαμηλής διακινδύνευσης. Ο Berg κάνει επίσης μια αναφορά στους τύπους των lifestyles που πρότεινε παλιότερα ο Schultze (1990) μια που φαίνεται να εμφανίζονται και στην έρευνα του Berg. Ο Schultze πρότεινε επτά διαφορετικά πρότυπα τρόπου ζωής, από τα οποία τα τρία σχετίζονται με τη ριψοκίνδυνη οδήγηση. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε στο «χαρούμενο πρότυπο», το «πρότυπο δράσης» και «ασυμβίβαστο πρότυπο».

Παρακάτω, συζητώντας τον ρυθμό της ζωής για κάθε ομάδα ξεχωριστά βρέθηκε ότι οι ανήκοντες στην ομάδα υψηλής διακινδύνευσης προτιμούν ένα γρήγορο ρυθμό ζωής, δείχνουν προτίμηση στην ένταση και στην ταχύτητα. Από την άλλη μεριά, όσοι διατρέχουν μικρότερο κίνδυνο εμπλοκής σε τροχαία σύγκρουση ακολουθούν έναν πιο ήρεμο τρόπο ζωής και φροντίζουν συγχρόνως να ενδιαφέρονται για την αυτογνωσία τους και την ενδοσκόπηση. Ακόμη, έχει βρεθεί ότι σε ζητήματα καθημερινότητας, η μεν ομάδα υψηλής διακινδύνευσης νοιάζεται κυρίως να βρει δουλειά ή να διατηρήσει τη δουλειά που ήδη έχει, η δε ομάδα χαμηλής

διακινδύνευσης αφιερώνει την καθημερινότητά της στη μελέτη και στην προετοιμασία για τις εξετάσεις. Επιπλέον, τα ενδιαφέροντα και τα χόμπι των δύο διαφορετικών ομάδων μοιάζει να διαφέρουν. Για παράδειγμα, όσοι ανήκουν στις ομάδες υψηλής διακινδύνευσης τρέφουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις νέες τεχνολογίες, τα σπορ, τα αυτοκίνητα και τις μηχανές, όπως επίσης και τη μουσική κλπ. Οι νέοι που ανήκουν στην αντίθετη ομάδα, ενδιαφέρονται κυρίως για τον αθλητισμό, τη μουσική και τον ρουχισμό (Berg, 1994). Τα ενδιαφέροντα των ομάδων υπαινίσσονται επίσης το πού προτιμά η κάθε ομάδα να διαθέσει χρήματα. Αυτή η παράμετρος δίνει το έναυσμα για τη συζήτηση του style σε κάθε ομάδα, το οποίο και αποτελεί ένα βασικό στοιχείο του τρόπου ζωής. Η ομοιότητα μεταξύ των δύο ομάδων βρίσκεται στον ορισμό του στυλ. Τόσο οι μεν όσο και οι δε βρίσκουν ότι το στυλ είναι με τι μοιάζει ο καθένας, πώς μοιάζουν οι ίδιοι, και πώς ο καθένας έχει μια ευαισθησία απέναντι στο στυλ. Οι διαφορές ξεκινούν ωστόσο στους χαρακτηρισμούς που αφορούν στο στυλ. Η ομάδα υψηλής διακινδύνευσης το βλέπει ως κάτι το πολυτελές, πολυέξοδο και μοντέρνο. Η ομάδα χαμηλής διακινδύνευσης όμως το χαρακτηρίζει ως απλό και καθαρό. Η προοπτική των ομάδων ως προς την κατάκτηση ενός στυλ επίσης διαφέρει. Η ομάδα υψηλής διακινδύνευσης βλέπει το στυλ σαν κάτι λαμπερό που ονειρεύεται να κατακτήσει και εμφανίζονται έτσι όσοι ανήκουν στην ομάδα αυτή ως μη ρεαλιστές. Απεναντίας, η ομάδα χαμηλής διακινδύνευσης δεν τρέφει απατηλές φιλοδοξίες σχετιζόμενες με έναν πολυτελή τρόπο ζωής, αλλά ονειρεύεται ρεαλιστικές κατακτήσεις, όπως το να αφήσει την προσωπική της σφραγίδα σε ό,τι κάνει (δημιουργικότητα). Αυτές οι αντιλήψεις αντανακλώνται βέβαια και στα αυτοκίνητα που επιλέγουν οι μεν και οι δε. Οι ομάδες υψηλής διακινδύνευσης γοητεύονται και προτιμούν γρήγορα, ακριβά και επώνυμα αυτοκίνητα όπως π.χ. Φεράρι, ενώ οι ομάδες χαμηλής διακινδύνευσης συμβιβάζονται με την ιδέα ενός απλά πρακτικού αυτοκινήτου.

Τα ζητήματα κουλτούρας επίσης διερευνήθηκαν στην επιστημονική έρευνα (Berg 1994; Chliaoutakis 1999) και μάλιστα προέκυψαν μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες. Ο Berg επικεντρώθηκε κυρίως στην παρακολούθηση ταινιών και την ανάγνωση βιβλίων. Οι ομάδες υψηλής διακινδύνευσης διαβάζουν βιβλία και βλέπουν ταινίες απλά για να περάσει η ώρα και δεν επιλέγουν δύσκολη θεματολογία στα βιβλία και στα φιλμ. Μόνο τρεις άνθρωποι στις ομάδες υψηλής διακινδύνευσης έσπασαν αυτό το πρότυπο, σημειώνει ο Berg, αλλά σε αδρές γραμμές βρέθηκε μια συνολική απόρριψη των έργων για διανοούμενους. Ακριβώς τα αντίθετα εκφράστηκαν από τα άτομα που ανήκουν στις ομάδες χαμηλής

διακινδύνευσης. Τους αρέσει να παρακολουθούν ταινίες και να διαβάζουν βιβλία, μια που αποτελεί γι' αυτούς σημαντικό ψυχαγωγικό μέσο. Δεν απορρίπτουν έργα με δύσκολα νοήματα και μάλλον δείχνουν να τα προτιμούν. Όμως υπάρχει μια ομοιότητα σε ζητήματα κουλτούρας ανάμεσα στις δύο ομάδες, και αυτή αφορά στις μουσικές προτιμήσεις. Εκεί οι διαφορές είναι ανεπαίσθητες και δύσκολο να καταγραφούν.

Όταν η συζήτηση έρχεται στις ηθικές αξίες, σημειώνονται και πάλι μεγάλες διαφορές μεταξύ των ομάδων και μάλιστα μεταξύ των ατόμων που ανήκουν στην ομάδα υψηλής διακινδύνευσης. Κατ' αρχάς τα άτομα της ομάδας, που εμφανίζεται να εμπλέκονται σε διακινδυνευμένη οδηγική συμπεριφορά, βρίσκουν δύσκολο το να ορίσουν με σαφήνεια τα ηθικά όριά τους, ενώ τα άτομα της αντίθετης ομάδας δεν φαίνεται να συμφωνούν με την κατά συνθήκη ηθική που εμφανίζουν οι πρώτοι. Έτσι η ομάδα υψηλής διακινδύνευσης αποδέχεται ηθικά την κατανάλωση αλκοόλ σε συνδυασμό με την οδήγηση, ενώ οι χαμηλής διακινδύνευσης το βρίσκουν απαράδεκτο. Το κοινό τους χαρακτηριστικό ωστόσο είναι ότι και οι μεν και οι δε οδηγούν με γρήγορες ταχύτητες και παραβιάζουν τους κανονισμούς. Ενώ λοιπόν συμφωνούν στην προοπτική πιο αυστηρών προστίμων για το αλκοόλ κατά την οδήγηση, ωστόσο η διαφορά είναι στην ηθική αποτίμηση του θέματος: αυτοί που ανήκουν στις ομάδες χαμηλής διακινδύνευσης αναγνωρίζουν ότι δεν είναι σωστό να οδηγούν υπό την επήρεια του αλκοόλ. Ακόμα, τα άτομα της ομάδας χαμηλής διακινδύνευσης το βρίσκουν εύκολο να κατονομάσουν τους παραβάτες του Κ.Ο.Κ. Έχουν επίγνωση ότι οι άντρες είναι πιο συχνά οι παραβάτες, ενώ η αντίθετη ομάδα δείχνει να μην υποψιάζεται τα χαρακτηριστικά εκείνων που είναι πιο συχνά παραβάτες. Είναι ακόμα αξιοσημείωτο ότι μεταξύ των ομάδων κανείς δεν προθυμοποιείται να κάνει κάτι για την αποτροπή του φαινομένου της διακινδυνευμένης οδήγησης. Ενώ βρέθηκαν και στις δύο ομάδες άτομα με κοινωνικές ανησυχίες, ωστόσο δεν φαίνεται να μπορούν να κάνουν προτάσεις για την πρόληψη των τροχαίων. Τέλος, στην περίπτωση που συνεπιβαίνει στο αυτοκίνητο κάποιο ανήλικο άτομο, και οι δύο ομάδες δηλώνουν μεγαλύτερη υπευθυνότητα και αυξημένη ασφάλεια.

Ένας Δανός επιστήμονας επιχείρησε να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ του τρόπου ζωής και της οδηγικής συμπεριφοράς. Από τις αναλύσεις προέκυψαν τρεις βασικές κατηγορίες που καθεμία περιλαμβάνει διάφορες διαστάσεις. Αναφορικά, οι κατηγορίες είναι: ο ελεύθερος χρόνος, οι φίλοι και το οδηγικό πρότυπο. Οι τρεις κατηγορίες μαζί μορφοποιούν ένα πρότυπο δράσης που εφαρμόζεται σε διάφορες περιστάσεις και περιβάλλοντα. Έτσι η κατηγορία «ελεύθερος χρόνος» έχει δύο διαστάσεις,

την οργάνωση και τα ενδιαφέροντα, όπου και οι δύο διαστάσεις καθορίζουν τον ελεύθερο χρόνο. Μεταξύ των οδηγών χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, η συντροφιά των φίλων βρέθηκε να είναι η πρώτη προτεραιότητα στην ιεράρχηση του ελεύθερου χρόνου. Μάλιστα η συγκεκριμένη ομάδα δε δηλώνει ότι συμμετέχει σε οργανωμένες δραστηριότητες και αναφέρει μόλις και μετά βίας κάποιες ενασχολήσεις ελεύθερου χρόνου. Οδηγοί με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, αλλά και πάλι όχι υψηλό, δίνουν έμφαση σε οργανωμένες δραστηριότητες και οι συναντήσεις με φίλους έρχονται ως δεύτερη προτεραιότητα.

Σε ό,τι αφορά στις διαστάσεις που ανακαλύφθηκαν στην κατηγορία «φίλοι», εντάσσονται η δομή της ομάδας και η κοινωνική ζωή. Τα άτομα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου για παράδειγμα δήλωσαν ότι πρώτα συναντώνται με τους φίλους τους και μετά αποφασίζουν όλοι μαζί για το πώς θα περάσουν το χρόνο τους μαζί. Δείχνουν έτσι να μην ενδιαφέρονται για την ατομική διαχείριση του ελεύθερου χρόνου. Περιγράφουν την κοινωνική τους ζωή σε συνάρτηση με την παρουσία των φίλων χωρίς όμως προγραμματισμένες κοινές δραστηριότητες. Έτσι, όταν κάποιο αυτοκίνητο είναι διαθέσιμο, προτιμούν να οδηγούν χωρίς προορισμό, παρά μόνο για την ευχαρίστηση της οδήγησης. Ο ρόλος του αυτοκινήτου στις συγκεκριμένες παρέες είναι συνεκτικός και συγχρόνως γοητευτικός μια που τους προσφέρει επιπλέον εμπειρίες. Αντίθετα τα άτομα που ανήκουν στην ομάδα υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου συναντώνται με τους φίλους τους ανάλογα με τη δραστηριότητα ή την περίπτωση. Το να οδηγούν παρέα με φίλους μπορεί να το περιέγραψαν ως μια ευχάριστη διαδικασία αλλά η διαφορά από τους προηγούμενους ήταν ότι ήταν οργανωμένη.

Τέλος, η κατηγορία «οδηγητικά πρότυπα» περιλαμβάνει τις εξής διαστάσεις: «διασκέδαση» και «αυτο-έκφραση». Τα άτομα χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου αναφέρθηκαν, κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, με ιδιαίτερο ενθουσιασμό σε ιστορίες για επικίνδυνες καταστάσεις κατά την οδήγηση. Η οδήγηση έμοιαζε να είναι μια κοινή εμπειρία που λειτουργούσε συνεκτικά. Το αυτοκίνητο, ακολούθως, αποτελεί μέσο επίδειξης, ανταγωνισμού και αυτο-έκφρασης. Ο κίνδυνος επίσης αντιμετωπίζεται με ενθουσιασμό ως ξεχωριστό βίωμα. Μάλιστα σε ομαδικές συνεντεύξεις η αναφορά στον κίνδυνο από τον ερευνητή συνάντησε τον ομαδικό ενθουσιασμό, που οδήγησε σε μια παθιασμένη συζήτηση γύρω από τις εμπειρίες των συνεντευξιζόμενων, με αποτέλεσμα να προκύπτουν ολοένα και περισσότερες ιστορίες επικίνδυνης οδήγησης. Αντίθετα όμως, η ομάδα του υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου δεν έδειξε ενθουσιασμό και πά-

θος στην ιδέα και την εμπειρία της ριψοκίνδυνης οδήγησης. Επίσης τα άτομα της εν λόγω ομάδας δεν έδειξαν να θεωρούν την οδήγηση ως σημαντικό κομμάτι της καθημερινότητάς τους και ήταν λιγότερο συγκινησιακά φορτισμένα και αναλυτικά όταν αναφέρονταν σε αυτή.

9. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Όπως είδαμε από την παραπάνω βιβλιογραφική ανασκόπηση, ο όρος τρόπος ζωής επιδέχεται πολλές και διαφορετικές ερμηνείες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη χρήση του σε εμπειρικές μελέτες με διαφορετικό περιεχόμενο. Επειδή ακριβώς η έννοια του lifestyle δεν μετράει πολλά χρόνια ζωής, δεν έχει ακόμα ωριμάσει πλήρως και δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία στην ακαδημαϊκή κοινότητα για τον ορισμό της. Εναπόκειται με άλλα λόγια στη θεωρητική κατάρτιση του ερευνητή να ορίσει και να εφαρμόσει το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου στην εμπειρική του δουλειά είτε πρόκειται για έρευνα είτε για παρέμβαση. Γι' αυτό μπορεί κανείς να συναντήσει στη διεθνή βιβλιογραφία ποικίλες προσεγγίσεις.

Παρ' όλα αυτά, η έννοια «τρόπος ζωής» έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη στη μελέτη της διακινδυνευμένης συμπεριφοράς. Όπως είδαμε πιο πάνω, οι περισσότερες μελέτες εστιάζουν στον τρόπο ζωής σε σχέση με την υιοθέτηση συμπεριφορών διακινδύνευσης –ιδιαίτερα κατά την οδήγηση. Στη διερεύνηση του τρόπου ζωής παρατηρούμε να χρησιμοποιούνται πολλές διαστάσεις της καθημερινότητας του σύγχρονου ανθρώπου. Για παράδειγμα, έχει αναζητηθεί το κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ των σύγχρονων ανθρώπων, οι πολιτισμικές τους προτιμήσεις, η διαχείριση του ελεύθερου χρόνου τους, οι ενασχολήσεις τους, οι φιλοδοξίες και τα όνειρά τους για το μέλλον, η θρησκευτικότητά τους, η σχέση τους με τους φίλους και η επιρροή της οικογένειας κλπ.

Είναι σημαντικό επίσης οι έρευνες και οι παρεμβάσεις που πραγματοποιούνται στον ελληνικό χώρο να διακρίνουν τις πολιτισμικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες του πληθυσμού-στόχου έναντι των αντίστοιχων πληθυσμών των οικονομικά αναπτυγμένων χωρών. Ένα ανάλογο επιχείρημα αναπτύσσει η Dixey, αναφερόμενη στην ιδεολογική μεροληψία της προαγωγής υγείας υπέρ των βιομηχανοποιημένων χωρών του δυτικού κόσμου. Επικεντρωμένη στα ατυχήματα στη Νιγηρία, η Dixey παρατηρεί ότι οι παρεμβάσεις πρόληψης των ατυχημάτων διεξάγονται κατά κάποιο

τρόπο στις αναπτυσσόμενες χώρες, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα κοινωνικο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά των τελευταίων. Η έκβαση λοιπόν των παρεμβάσεων είναι αμφίβολη, σε αυτές τις περιπτώσεις (Dixey, 1999). Έτσι για παράδειγμα, παρεμβάσεις για τον τρόπο ζωής του ατομικιστή και ορθολογιστή δυτικού ανθρώπου, δε μπορούν να επιτύχουν σε κοινωνίες μοιρολατρικές, όπως η Νιγηριανή για παράδειγμα. Με αφορμή τις παρατηρήσεις της Dixey, μπορούμε να διατυπώσουμε την πρόταση για ουσιαστικότερη προσοχή της ιδιαιτερότητας της ελληνικής κουλτούρας, στους κόλπους της οποίας παράγεται ο τρόπος ζωής.

Βιβλιογραφία

- Berg, H. Y. 1994, *Lifestyle, traffic and young drivers: an interview study*, Swedish Road and Transport Research Institute, Linköping, Sweden.
- Berg, H., Eliasson, K., Palmkvist, J., & Gregersen, N. 1999, «Learner drivers and lay instruction - how socio-economic standing and lifestyle are reflected in driving practice from the age of 16», *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, vol. 2, no. 3, pp. 167-179.
- Bina, M., Graziano, F., & Bonino, S. 2005, «Risky driving and lifestyles in adolescence», *Accident Analysis & Prevention*, vol. In Press, Corrected Proof.
- Chaney, D. 1996, *Lifestyles* Routledge, London.
- Chliaoutakis, J., Darviri, C., & Demakakos, P. 1999, «The impact of young drivers' lifestyle on their road traffic accident risk in greater Athens area», *Accident Analysis & Prevention*, vol. 31, no. 6, pp. 771-780.
- Chliaoutakis, J., Gnardellis, C., Drakou, I., Darviri, C., & Sboukis, V. 2000, «Modelling the factors related to the seatbelt use by the young drivers of Athens», *Accident Analysis & Prevention*, vol. 32, no. 6, pp. 815-825.
- Chliaoutakis, J., Demakakos, P., Tzamalouka, G., Bakou, V., Koumaki, M., & Darviri, C. 2002, «Aggressive behavior while driving as predictor of self-reported car crashes», *Journal of Safety Research*, vol. 33, no. 4, pp. 431-443.
- Chliaoutakis J., Koukouli S., Lajunen T. & Tzamalouka G., 2005. Lifestyle Patterns as Predictors of Driving Behavior in Urban Areas of Greece. *Transportation Research, Part F*, 8 (6): 413-428
- Cockerham, W. C., Hinote, B. P., Cockerham, G. B., & Abbott, P. 2006, «Health lifestyles and political ideology in Belarus, Russia, and Ukraine», *Social Science & Medicine*, vol. 62, no. 7, pp. 1799-1809.
- de Blok, B., de Greef, M., ten Hacken, N., Sprenger, SR., Postema, K., & Weempe, JB. 2006, «The effects of a lifestyle physical activity counseling program with feedback of a pedometer during pulmonary rehabilitation in patients with COPD: A pilot study», *Patient Education and Counseling*, vol. In Press, Corrected Proof.
- Dixey, R. A. 1999, «"Fatalism", accident causation and prevention: issues for health promotion from an exploratory study in a Yoruba town, Nigeria», *Health Education Research*, vol. 14, no. 2, pp. 197-208.
- Furlong, A. & Cartmel, F. 1997, *Young People and Social Change* Open University Press, Buckingham.
- Hambrecht, R. & Gielen, S. 2005, «Essay: Hunter-gatherer to sedentary lifestyle», *The Lancet*, vol. 366, no. Supplement 1, p. S60-S61.

- Harrison, R. A., McElduff, P., & Edwards, R. 2006, «Planning to win: Health and lifestyles associated with physical activity amongst 15,423 adults», *Public Health*, vol. 120, no. 3, pp. 206-212.
- Miegel F. (1990). Values and lifestyles. A theoretical, methodological and empirical review. Lund Sociologiska institutionen vid Lunds Universitet. Rapport No 20.
- Miles, S. 2000, *Youth Lifestyles in a Changing World* Open University Press, Buckingham.
- Moorhouse, H. 1989, «Models of work, models of leisure», in *Leisure for leisure: Critical essays*, C. Rojek, ed., Macmillan, London.
- Powles, J. 2002, *Public health policy in developed countries* Oxford University Press, Oxford.
- Raphael, D. 2002, «Bridging the gap between knowledge and action on the societal determinants of cardiovascular disease: how one Canadian community effort hit – and hurdled – the lifestyle wall», *Health Education*, vol. 103, no. 3, pp. 177-189.
- Reimer, B. 1988, «No values-new values? Youth and postmaterialism», *Scandinavian Journal of Political Studies*, vol. 11, no. 4, pp. 347-359.
- Sarri K.O., Kafatos A.G., Higgins S. 2005. Is religious fasting related to iron status in Greek Orthodox Christians? *Br J Nutr* 94(2):198-203
- Schultze, H. 1990, *Lifestyle, Leisurestyle and Traffic Behavior of Young Drivers* Swedish Road and Traffic Research Institute, Linköping.
- Sobel, M. 1981, *Lifestyles and social structure: Concepts, definitions, analyses* Academic Press, New York.
- Thorogood, N. 1992, «What is the relevance of sociology for health promotion?», in *Health Promotion: disciplines, diversity and developments*, 2nd edn, R. Bunton & G. Macdonald, eds.
- Tzamalouka G., Parlalis S., Soultatou P., Chliaoutakis J. 2007. Applying the concept of lifestyle in association with aggression and violence in Greek couples: *Journal of Aggressive Behaviour*, 33:73-85
- Τζαμαλούκα Γ., Χατζηφωτίου Σ., Χλιαουτάκης Ι. 2006^α. Συμπεριφορές συναισθηματικής κακομεταχείρισης σε ενήλικα ζευγάρια: ένα μοντέλο με προγνωστικό δείκτη τον τρόπο ζωής. *ΤΟ ΒΗΜΑ των κοινωνικών επιστημών*, 46:113-155.
- Τζαμαλούκα Γ., Παπαδακάκη Μ., Σουλτάτου Π., Στοϊκίδου Μ., Κοντογιάννης Θ., Χλιαουτάκης Ι. 2006^β. Νυσταλέα οδήγηση και ημερήσια υπνηλία ως προγνωστικοί δείκτες της διακινδύνευσης αυτοκινητικής σύγκρουσης. *ΤΟ ΒΗΜΑ των κοινωνικών επιστημών*, Μάρτιος, 45:73-98,

- Ulmer, D. 1984, «Societal influences on health and life-styles», *Western Journal of Medicine*, vol. 141, no. 6, pp. 793-798.
- Warensjo, E., Ohrvall, M., & Vessby, B. 2006, «Fatty acid composition and estimated desaturase activities are associated with obesity and lifestyle variables in men and women», *Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases*, vol. 16, no. 2, pp. 128-136.
- Zeedyk, M. S. & Wallace, L. 2003, «Tackling children's road safety through edutainment: an evaluation of effectiveness», *Health Education Research*, vol. 18, no. 4, pp. 493-505.

